

Geheugen

1. Introductie

Over het geheugen kan men erg simplistische voorstellingen tegenkomen in de vorm dat het de harde schijf van de mens is, alsof alles wat we onthouden op een centrale harde schijf is opgeslagen. De werkelijkheid is toch wel wat gecompliceerder. Het menselijk geheugen is meer een deel van een proces van kennis opnemen, onthouden, weer reproduceren en geïntegreerd gebruiken en toepassen van kennis en vaardigheden. Het geheugen is dus een aspect van leren. Als kinderen moeite hebben om iets te onthouden, heeft dat minder te maken met een geïsoleerd geheugen, maar meer met beperkingen bij het leren en het opnemen en toepassen van ervaringen.

In dit orthobeeld gaan we uit van het geheugen als kenmerk van het totale proces van het leren. Daarbij zal het meer gaan over de drie fasen van het geheugen, nl. inprenten, verwerven, bewaren, oproepen en toepassen dan over de vele soorten en typen geheugen die men onderscheiden kan.

2. Omschrijving

Een veel gehoorde klacht van leerkrachten is dat kinderen bepaalde ervaringen zo snel weer vergeten. Bij het vertonen van ongewenst gedrag roept menig leerkracht: 'Dat heb ik al zo vaak met je besproken.'

Daarbij kan men nog onderscheid maken tussen het onthouden van leerinhouden die binnen didactische onderwijsleersituaties aan de orde komen en het onthouden op het gebied van de sociaal-emotionele ontwikkeling, waarbij niet zo zeer het onthouden belangrijk is maar het weer toepassen van hetgeen men ervaren heeft/geleerd heeft. Bij cognitieve leerervaringen gaat het bijvoorbeeld om:

- de inhoud van een verhaal onthouden;
- de uitvoering van een ontwikkelingsmateriaal onthouden;
- rekenhandelingen onthouden;
- woordbeelden onthouden;
- spellingregels onthouden;
- wereldoriëntatie-informatie onthouden;
- enzovoort,

Bij het onthouden van sociaal-emotionele ervaringen gaat het om zaken als:

- kennis over jezelf;
- kennis over anderen;
- kennis over bepaalde sociale situaties;
- kennis over conflicten;
- kennis over gelukkige momenten;
- het toe kunnen passen van sociale vaardigheden
- Enzovoort

'Kennis over' is hetgeen dat overblijft na een ervaring. Het kind had bijvoorbeeld een conflict met iemand. Van die ervaring kan ervaringskennis blijven hangen. In het nu volgende zal het vooral gaan om het onthouden van sociaal-emotionele inhouden. Ten aanzien van het onthouden van leerinhouden zullen we ons in dit orthobeeld beperken tot het geven van verwijzingen naar bestaande middelen.

De aspecten

2.1 Het onthouden van leerinhouden,

2.2 het onthouden van sociaal-emotionele ervaringen, zullen we vooral in het nu volgende toelichten.

2.1 Het onthouden van leerinhouden

Veel onderwijsinhouden zijn tegenwoordig zo ge-

structureerd opgebouwd dat bij het leren van nieuwe dingen deze nieuwe leerinhouden pas goed aangeleerd kunnen worden als de basiskennis voldoende toereikend is. Kinderen moeten onthouden hebben (en toe kunnen passen) wat ze voorheen geleerd hebben. Als deze voorkennis (beginsituatie) te gering is, zal de voortgang van het didactisch leerproces belemmerd worden. Het onthouden van voorafgaande leerinhouden is dan ook van belang bij de cognitieve ontwikkeling.

Bij dit onthouden gaat het niet alleen om het onthouden van feiten, maar ook om het onthouden van inzichten en vaardigheden. Geheugen komt binnen de leerinhouden op allerlei wijzen voor:

- zeer kort visueel geheugen bij het lezen. Je ogen zijn al verder dan je spraak;
- visueel-ruimtelijk geheugen bv. bij lotto's, topografie, 100-veld;
- auditief geheugen;
- motorisch geheugen;
- verbaal geheugen;
- volgorde geheugen: visueel, auditief, motorisch, verbaal;
- geheugen voor cognitieve handelingen als bv. rekenoperaties;
- geheugen voor verworven inzichten;
- geheugen voor feiten, ook langer durend;
- woordbeeldgeheugen;
- geheugen voor regels;
- allerlei combinaties hiervan. Kinderen kunnen met een of meerdere van deze geheugenvormen moeite hebben.

2.2 Het onthouden van sociaal-emotionele ervaringen

Evenals bij de leerinhouden is er bij de sociaal-emotionele ontwikkeling pas sprake van vooruitgang als ervaring tot ervaringskennis wordt, die dan in een volgende situatie weer gebruikt wordt. Er zijn nogal wat kinderen die allerlei sociaal-emotionele ervaringen opdoen die ze op de een of andere manier snel vergeten of althans niet meer toepassen. Er zijn agressieve kinderen die steeds maar weer vergeten wat er met hen is afgesproken of besproken. Er zijn faalangstige kinderen die vergeten dat ze best wel het een en ander kunnen. Er zijn kinderen die steeds maar weer vergeten dat dat andere kind er niet van houdt almaar te doen wat zij zeggen.

Sociaal-emotionele kennis komt in drie vormen voor:

- kennis van anderen;
- kennis van jezelf;
- kennis van sociale situaties, zoals: conflicten, afspraken, samenwerken, samenspelen, gesprekken, leuke momenten.

In het nu volgende willen we nog een drietal aspecten bespreken, namelijk:

2.3 memoriseren en contextgebruik;

2.4 de overlap met het alfabetblad Moeilijk lerende kinderen;

2.5 waarom een orthobeeld *Geheugen*?

1.3 Memoriseren en contextgebruik

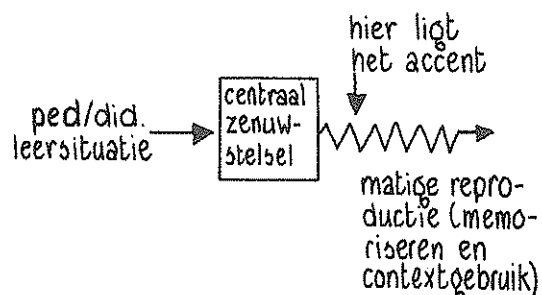
Binnen het kader van dit orthobeeld gaat het er niet om of een kind, gevraagd door u, in staat is een sociaal-emotioneel lesje op te zeggen. Het is immers mogelijk dat u het kind, na de bespreking na een conflict, vraagt te herhalen wat u vertelde of voorstelde i.v.m. zijn/haar gedrag in het vervolg. Dit herhalen kan binnen de speciale leerlingenbegeleiding wel zijn functie hebben, maar het is slechts memoriseren alsof het de tafels van vermenigvuldiging betreft. Waar het uiteindelijk om gaat, is dat kinderen binnen concrete situaties gebruik maken van hun ervaringen.

Dit laatste noemen we het contextgebruik van de sociaal-emotionele kennis. Hetzelfde geldt immers ook voor de leerinhouden. Het gaat er bij de spelling ook niet om dat de kinderen de woorden uit een woordpakket goed schrijven, maar binnen de diverse taalgebruikssituaties de woorden juist schrijven.

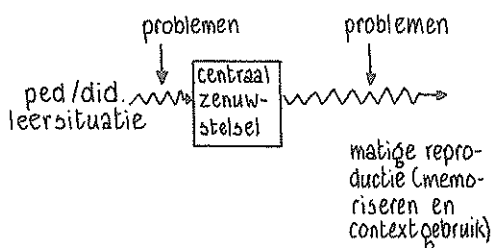
1.4 De overlap met het orthobeeld *Moeilijk lerende kinderen*

Er is tussen de orthobeelden *Geheugen* en *Moeilijk lerende kinderen* een aanmerkelijke overlap. In principe zijn kinderen die moeilijk bepaalde dingen kunnen onthouden ook moeilijk lerende kinderen. Toch is er een onderscheid te maken. Eerst de invalshoek voor beide problemen.

Bij kinderen met geheugenproblemen is het zo dat allereerst opvalt dat het kind informatie die het aangeboden heeft gekregen zo slecht kan reproduceren. Bij leerinhouden kunnen vaardigheden/feiten/inzichten moeilijk gereproduceerd worden terwijl ook sociaal-emotionele inhouden onvoldoende worden gebruikt. De leerkracht biedt een didactische of pedagogische leersituatie aan, maar het reproduceren (memoriseren en contextgebruik) is matig. In een schema ziet dat er als volgt uit:

Bij moeilijk lerende kinderen vallen de leerproblemen al op binnen de pedagogisch/didactische leersituaties. Bij moeilijk lerende kinderen gaat het om kinderen die diverse aspecten van het functioneren anders leren dan anderen. Vaak hebben de kinderen dan ook een beperkte leerbaarheid, omdat het anders leren ze niet

in staat stelt alles te leren. Dat betekent niet dat deze kinderen op alle gebieden een even grote leer-/ontwikkelingsachterstand hebben. Het niveau kan op de diverse gebieden variëren.

Meestal is er ook een beperkt begrip en vertoont de taalontwikkeling een achterstand. (Zie orthobeeld *Moeilijk lerende kinderen*.) Het gaat dan om kinderen die in het sbo onderwijs ontvangen. Dankzij de zorgbreedte-activiteiten binnen het gewone onderwijs kunnen deze kinderen in de basisschool vaak ook een zinvolle en gerichte begeleiding ontvangen, als het team van de school daartoe de mogelijkheden heeft. De benadering van kinderen met geheugenproblemen en moeilijk lerende kinderen kan soms dezelfde zijn.

Bij kinderen die moeilijk dingen kunnen onthouden is het vaak nodig het aanbieden van de onderwijsactiviteiten te veranderen, zodat het onthouden makkelijker plaats kan vinden. Ditzelfde wordt ook gedaan bij moeilijk lerende kinderen. Ook deze kinderen moeten de informatie anders aangeboden krijgen, omdat ze er anders weinig van leren. De gewone didactiek is ontoereikend. Er is orthodidactiek nodig.

1.5 Waarom een orthobeeld Geheugen?

In het voorafgaande is reeds aangegeven dat er onderscheid gemaakt moet worden tussen het onthouden van leerinhouden en het onthouden van sociaal-emotionele ervaringen.

In dit orthobeeld gaat het vooral om het onthouden van sociaal-emotionele ervaringen. Het leggen van de nadruk op het geheugen, naast het inrichten van een alfabetblad voor kinderen die moeilijk leren, heeft te maken met het ervaringsgegeven van veel leerkrachten dat kinderen de pedagogische bemoeienis van de leerkracht zo gauw vergeten.

Er zijn kinderen met de meest uiteenlopende gedragsproblemen, van wie opvalt dat ze zo snel vergeten wat er met hen is besproken of wat ze hebben gedaan. Terechtwijzingen, persoonlijke gesprekken, afspraken of conflicten, het lijkt wel of ze het ene oor ingaan en het andere oor weer uit. Ook kringgesprekken, verhalen of rollenspelen worden weer snel vergeten.

Vergeten is vaak een tekort aan toepassingsbekwaamheid. In het voorafgaande hebben we al aangegeven dat het simpele onthouden in de vorm van het nazeggen niet van belang is, maar dat het gaat om het toepassen van kennis en ervaringen. Opvallend is immers dat de kinderen wel weten wat men van hen verlangt als *daarnaar gevraagd* wordt, maar het spon-

taan toepassen in concrete leefsituaties gaat moeilijk. Dit ervaringsgegeven is de reden voor het inrichten van een alfabetblad. Dat betekent dat u dit alfabetblad kunt gebruiken naast de andere alfabetbladen.

3. Diagnose

3.1 Voor de sociaal-emotionele leerinhouden

Bij de observaties is het van belang dat u zeer concreet aangeeft wat het kind steeds vergeet. De inhoud van het vergeten is namelijk van belang bij de concrete invulling van de speciale leerlingenbegeleiding. Neem de diagnoselijst *Geheugen* van blz. 383. Begin uw diagnosebeeld met: *Het kind vergeet steeds.....*

Vul dit dan verder in. Het spreekt vanzelf dat u hier meerdere dingen in kunt vullen. Over het algemeen zal het zo zijn dat u met of zonder hulp van de inhoud van een of meerdere andere alfabetbladen speciale leerlingenbegeleiding hebt geboden. Daarbij valt het u na enige tijd op dat het kind zo snel vergeet wat u besproken hebt. U zou ook kunnen zeggen dat het kind niet toepast wat het heeft 'geleerd'. Vul daarna de rest van het blad in.

3.2 Voor de leerinhouden

Kinderen die leerinhouden vergeten of niet toe weten te passen vallen op bij de taakevaluatie. Dat betekent dat een zorgvuldige taakevaluatie van belang is. Bij de observatie gaat het om het beantwoorden van vragen als:

- Wat hebt u aangeboden, wat is besproken en wat heeft het kind onthouden?
- Wat moest het kind uit het hoofd leren en wat kan het daarvan reproduceren?
- Welke kennis, inzichten en vaardigheden kan het kind moeilijk spontaan toepassen?

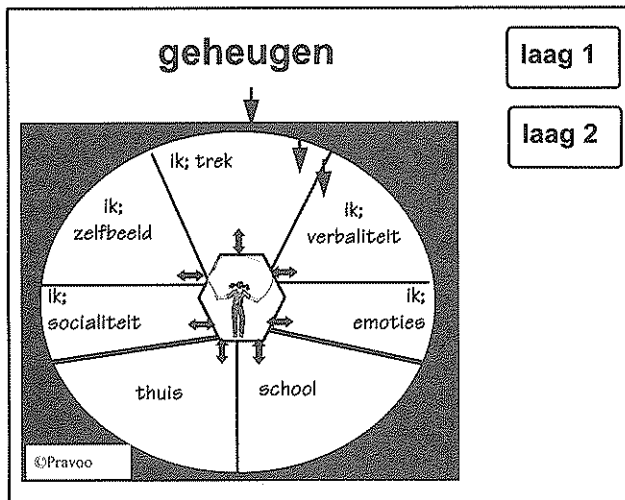
4. Verklaringen

Het vergeten van leerinhouden en sociaal-emotionele ervaringen kan op een aantal wijzen verklaard worden.

Een extra diagnosetip

U kunt de specifieke diagnosemiddelen die bij dit orthobeeld horen gebruiken, maar u kunt ook de meer algemene diagnosemiddelen uit deze orthotheek hanteren. Zie daarvoor de opzet voor de gedragsdiagnose zoals weergegeven op pagina 21 t/m 40 en dan de diagnosemiddelen:

- diagnosezoekwijzer op pagina 22
- diagnosehulp 1 op pagina 29-33
- diagnosehulp 2 op pagina 34-36
- diagnosehulp 3 op pagina 37
- diagnosehulp 4 op pagina 38-40

1. Fundamentele beperkte leervermogens

Door aanleg en/of door verworven neurologische beperkingen is het kind minder dan anderen in staat opgeslagen informatie weer te reproduceren en in de juiste context te gebruiken. Er is sprake van een cognitieve beperking in de vorm van een min of meer blijvende beperking van het reproduceren/toepassen van feiten/vaardigheden/inzichten.

Het onvoldoende geheugen kan ook veroorzaakt worden door onvoldoende mogelijkheden informatie op de juiste manier op te nemen, waardoor het onthouden ook bemoeilijkt wordt.

2. Emotionele problemen

Emotionele problemen kunnen het geconcentreerd werken belemmeren en het kind afhouden van wat het geleerd heeft van sociaal-emotionele ervaringen. Soms zijn er thuis of op school ook indrukwekkende emotionele gebeurtenissen geweest die alle aandacht opeisten en het kind deden vergeten waar het mee bezig was. Een specifieke vorm van een emotioneel probleem is de aanwezigheid van een onjuist zelfbeeld. Sommige kinderen passen niet toe wat ze geleerd hebben, omdat ze denken dat ze het allemaal wel weten of omdat ze denken dat ze het toch niet goed kunnen. Een kind met agressiegedrag dat al allerlei vormen van speciale leerlingenbegeleiding heeft gehad (zie het alfabetblad Agressie), kan na verloop van tijd denken dat het nu wel goed doet, terwijl het niet in de gaten heeft dat het nog steeds te agressief is tegen andere kinderen. Dat niet toepassen van de inhoud van de speciale leerlingenbegeleiding duiden we aan met 'vergeten', terwijl de eigenlijke oorzaak in het zelfbeeld is gelegen.

3. Een zwakke zelfsturing

Sommige kinderen gaan zo op in de situatie waarin ze verkeren en laten zich zo meeslepen, dat ze niet toepassen wat ze eigenlijk zouden moeten doen.

Het drukke beweeglijke kind 'vergeet' wat er allemaal met hem/haar is besproken. Het laat zich door de omstandigheden opzweepen tot luidruchtigheid. Zo'n kind heeft er moeite mee zichzelf te sturen en afstand te

nemen van de situatie. Zo'n fundamentele 'vergeetachtigheid' kan een neurologische achtergrond hebben (zie orthobeeld ADHD), in de vorm van een zwakte in de mogelijkheden zichzelf te remmen. Deze kinderen hebben wel sociaal-emotionele ervaringen, maar leiden daar geen sociaal-emotionele kennis uit af of slechts in zeer beperkte mate.

4. Verdringen

Sommige dingen worden niet echt vergeten, maar verdrongen. Het kind wil het geleerde niet toepassen, omdat het niet begrijpt/accepteert waarom het zich op een bepaalde manier moet gedragen. Verdringen kan in diverse maten van bewustheid of onbewustheid plaatsvinden.

5. Begeleiding

Noteer de gekozen handelingsplaninhouden op het formulier van blz. 44

5.1 Begeleiding; technieken

Bij de begeleiding van kinderen met geheugenproblemen kunt u ook orthopedagogische technieken toepassen. Zie voor de opsomming pagina 49-118. Zeer belangrijk zijn de beide basistechnieken, nl.:

- het visualiseren. De meeste kinderen leren beter door het zien dan door uitsluitend te luisteren. Dat betekent dat u alle doelstellingen die u nastreeft op het gebied van de sociaal-emotionele ontwikkeling, maar ook m.b.t. de cognitieve ontwikkeling zult moeten visualiseren. Zie pagina 51;
- voor deze kinderen geldt ook: learning by doing, dus oefenen als basistechniek. Zie blz. 55.

5.2 Begeleiding; aanvullende mogelijkheden

5.2.1 Problemen op het gebied van het onthouden/toepassen van sociaal-emotionele ervaringen/inzichten, enzovoort.

Bij het vergeten van sociaal-emotionele ervaringen gaat het altijd om bepaalde gedragsvormen. Bij het agressiegedrag gaat het om het onthouden van het aangepaste gedrag, waarbij het kind opkomt voor zichzelf en rekening houdt met anderen. Bij het kind dat zich niet aan de klassenregels houdt gaat het om het onthouden 'dat-je-je-aan-de-lassenregels-moet-houden'. Als u bij de diagnose hebt vastgesteld wat het kind niet zo goed kan onthouden, is de eerste stap van de algemene aanpak: via de trefwoordenlijst het juiste orthobeeld opzoeken. Deze trefwoordenlijst is opgenomen op pagina 3-7.

Zie voor het onthouden van klassenregels pagina 439 en verder.

Voer dan de inhoud van dat orthobeeld uit en verwerk daarin de inhoud van het nu volgende. Het onthouden van sociaal-emotionele ervaringen kent vier momenten waarop dit gestimuleerd kan worden. We geven de vier momenten in het volgende op pagina 384.

Diagnostische vragenlijst **Geheugen**

Naam/groep:

Geboortedatum:/ingevuld op:/ingevuld door:

De aard van het vergeten:

Het kind vergeet steeds/het heeft moeite met het onthouden van:

.....

.....

1. *Ik-trek*

1.1 Heeft het kind het altijd al gehad, dat vergeetachtighe?

1.2 Is het tijdstip van de dag van invloed op het geheugengedrag van het kind?

1.3 Hoe is de algemene leerbaarheid en ontwikkelbaarheid van het kind?

1.4 Is het kind overbeweeglijk, chaotisch druk, impulsief?

1.5 Is er sprake van kenmerken van ADHD? (zie pagina 131 en verder)

1.6 Welke andere leer-/gedragsproblemen heeft het kind?

1.7 Heeft het kind werkhoudingsproblemen/concentratieproblemen?

1.8 Is er sprake van lichamelijke problemen?

2. *Ik-verbaliteit*

2.1 Heeft het kind taalontwikkelingsproblemen?

3. *Ik-zelfbeeld*

3.1 Hoe is het zelfbeeld van het kind? Is het faalangstig? (Zie bijlage 8.2 op pagina 370 en verder.)

4. *Ik-emotionaliteit*

4.1 Heeft het kind emotionele problemen, of trauma's die het kind afleiden?

5. *Ik-socialiteit*

5.1 Heeft het kind problemen met het onthouden van sociale vaardigheden?

6. *School*

6.1 Zijn er klasgenoten die ertoe bijdragen dat het kind het geleerde steeds vergeet?

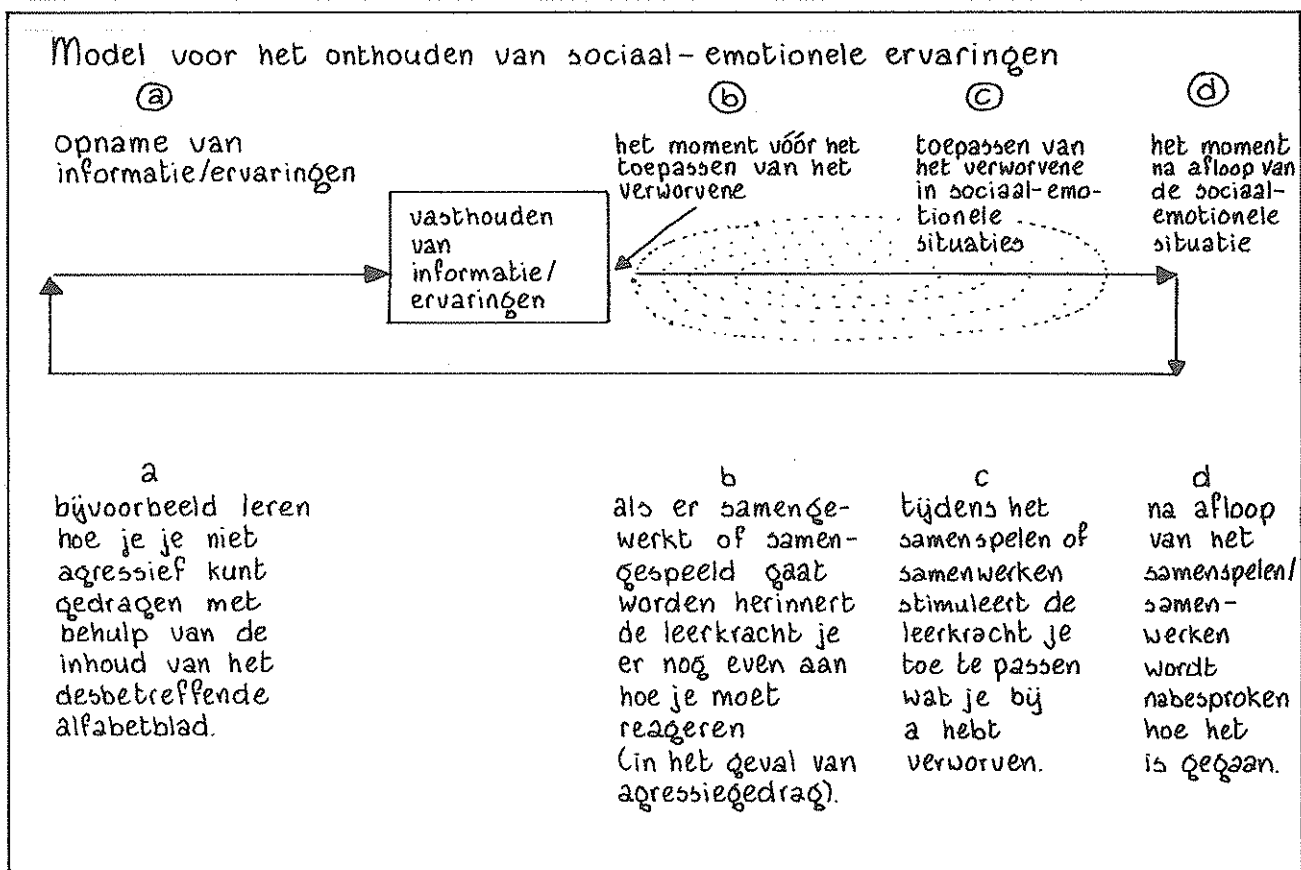
6.2 Is het druk en onrustig in de groep zodat het kind ook steeds afgeleid wordt?

7. *Thuis*

7.1 Hoe is de thuissituatie van het kind? Krijgt het voldoende aandacht? Komt het kind thuis ook bewust met sociaal-emotionele zaken in aanraking, of bespreekt men dat soort ervaringen weinig?

7.2 Vergeet het kind thuis ook de dingen die besproken zijn?

Aanvullende gegevens:

model weer. Voor deze vier momenten geven we in het nu volgende de begeleidingsaanwijzingen.

a. De opname van informatie/ervaringen

Als u volgens de inhoud van een of meer andere alfabetbladen aan het werk gaat en bepaalde activiteiten uitvoert zoals weergegeven in de alfabetbladen, is het van belang dit als volgt aan te pakken:

- Zorg ervoor dat de activiteiten uit de alfabetbladen zo bewust mogelijk plaatsvinden.

Dat betekent dat het kind, indien mogelijk, van tevoren duidelijk weet waaraan in het kader van de speciale leerlingenbegeleiding gewerkt gaat worden. Bij het faalangstige kind betekent dit dat de leerkracht met het kind over de faalangst spreekt en vertelt dat er nu aan gewerkt gaat worden dat het kind zich bewust wordt van zijn succes, zodat het minder bang wordt om iets te gaan doen.

Ook tijdens het uitvoeren van de activiteiten in het kader van het alfabetblad is het van belang dat het kind, indien mogelijk, weet waarom bepaalde activiteiten uitgevoerd worden. Ook is het van belang dat het kind het verloop van de begeleiding met behulp van de activiteiten in het kader van het werken volgens dit orthobeleid volgt. Dat is lang niet altijd mogelijk, maar het is van belang te bekijken of het volgen de mogelijk is:

- het kind vertellen wat er gedaan gaat worden. Oudere kinderen kunnen dit schriftelijk aangeboden krijgen;
- het kind af laten tekenen of vast laten stellen dat iets

is afgerond;

- het kind uitleggen waarom bepaalde activiteiten worden uitgevoerd.

- Zorg er verder voor dat het kind na afloop van een bepaalde periode van begeleiding, samen met u bespreekt hoe het is gegaan en wat er veranderd is.

De voorafgaande aanpak is van belang, omdat men daarmee kinderen actief betreft bij de begeleidingsactiviteiten. Het kind maakt het gebeuren bewuster mee en dat vergroot de kans dat het kind ook onthoudt wat er plaats heeft gevonden.

Deze aanpak van het bewust betrokken zijn bij de speciale gedragsbegeleiding wordt wel aangeduid als de cognitieve benadering. Van belang is dat fase a zo bewust mogelijk verloopt. Vaak kunnen visuele hulpmiddelen daartoe bijdragen. Het gaat dan om kaartjes met afbeeldingen waarop staat wat het gewenste gedrag is, kaartjes met afbeeldingen van het verloop van de begeleiding en kaartjes met daarop wat het kind bereikt heeft.

b. Het moment voor het toepassen van het verworvene

Als u enige tijd speciale leerlingenbegeleiding hebt geboden gaat het erom dat het kind het geleerde of verworvene toepast in de praktijk. Stel dat u het kind met werkhoudingsproblemen met bepaalde systemen hebt laten werken, of dat u het agressieve kind volgens de systematische klasgenootcontacten hebt begeleid, dan komt het moment dat het kind niet mag ver-

geten wat het heeft ervaren en dat het dat moet gaan toepassen. Vlak voordat het kind in sociale situaties komt, is het van belang het kind te herinneren aan of zelf te laten herinneren wat er aan de orde is geweest. We geven enkele mogelijkheden:

- zeg het kind nog even waar het speciaal op moet letten of vraag het kind waar het nu speciaal aan moet denken;
- hanteer eventueel een beloningssysteem zoals dat ook is toegepast in de andere alfabetbladen. Nu gaat het er om dat het systeem voor de herinnering zorgt. Niet u herinnert het kind eraan waar het aan moet denken, maar een kaart met daarop een rijmpje of een afbeelding van een gedragsvorm. Aan zo'n kaart met de afbeelding van hetgeen waaraan het kind moet denken, kunt u eventueel ook nog een beloningssysteem koppelen;
- het is ook mogelijk om voor oudere kinderen een herinneringsschrift te maken. In dit schrift schrijft u en/of het kind een klein stukje dat te maken heeft met het gedrag dat u van het kind verlangt. Voor het kind de situatie ingaat waarin het probleemgedrag zich voordoet, verzoekt u het kind nog even het stukje uit het herinneringsschrift te lezen.

c. Toepassen van het verworvene in sociaal-emotionele situaties

Tijdens de sociaal-emotionele situaties is het van belang het gewenste gedrag te versterken. Dat kunt u binnen het kader van dit orthobeeld doen door het kind regelmatig te vertellen dat het zich gewenst gedraagt. Steeds meer zult u er echter toe over moeten gaan het kind te vragen wat het zelf van zijn eigen gedrag vindt, zodat het kind op den duur zichzelf beoordeelt en steeds minder gauw vergeet waar het op moet letten. Ook self-monitoring is aan te bevelen. Bij die aanpak beoordeelt het kind zijn eigen gedrag en is zo ook weer bewuster bezig met zijn eigen functioneren. Het is ook mogelijk een time-out te nemen en het gedrag van het kind even op een rustig(er) plekje te bespreken. Extra stimuleren is ook aan te bevelen. Het komt nogal eens voor dat kinderen met gedragsproblemen binnen de sociaal-emotionele situaties zo opgaan in hun deelname, dat ze daardoor het eigen gedrag niet bewust sturen en dat het lijkt alsof ze niets meer weten van hetgeen u daarvoor hebt besproken. Het is dan ook van belang fase b uitgebreid aan de orde te laten komen en tijdens fase c regelmatig een time-out te hebben, om het kind even afstand te laten nemen van zijn eigen handelen en zich bewust te laten worden van hetgeen het deed.

d. Het moment na afloop van de sociaal-emotionele situatie

Ook na afloop van situaties waarin het kind het verworvene moest toepassen is het van belang enige tijd expliciet het voorafgaande te bespreken. Deze eindbespreking dient weer zoveel mogelijk vragenderwijs plaats te vinden, zodat het kind zelf nadenkt over zijn

eigen gedrag en het ook zelf beoordeelt, eventueel met behulp van de leerkracht. Dit zelfbeoordelen kan schriftelijk gebeuren door het kind met ja of nee te laten aangeven of het zich volgens de afspraak heeft gedragen, of door met plaatjes te werken en het kind met een klein plaatje te laten aangeven of het zich gewenst heeft gedragen.

Tenslotte is het belangrijk af te spreken waar de volgende keer extra opgelet moet worden. Dit kunt u weer vastleggen met woorden of met plaatjes.

Tenslotte nog een laatste mogelijkheid. U kunt de gedragsvormen die het kind steeds vergeet ook in een volgorde weergeven, van makkelijk naar moeilijk. Zo krijgt u een lijst van gedragsvormen die het kind steeds vergeet. Doe dit met plaatjes of met woorden. Voer nu het leren onthouden hiervan uit volgens de progressieve voortgangsmethode:

- dus eerst onderdeel 1;
- dan onderdeel 2;
- dan onderdeel 1 en 2;
- dan onderdeel 3;
- dan onderdeel 1, 2 en 3;
- enzovoort.

5.2.2 Problemen op het gebied van het onthouden/ toepassen van leerinhouden

In het orthobeeld van deze nieuwe gedragsorthotheek, gaat het in de eerste instantie om observatie-/ onderzoeks-/begeleidingsmiddelen ten dienste van kinderen met gedragsproblemen.

Aan het onthouden van leerinhouden kunnen we dan ook slechts beperkt aandacht schenken. In het nu volgende geven we een opsomming van mogelijkheden in de vorm van verwijzingen. Zie de overzichten op pagina 387 en 388.

5.2.3 Het basisuitgangspunt

Het basisuitgangspunt voor de begeleiding van het onthouden is de vraag naar de didactiek, naar het effect van het leren en het vasthouden van dat effect. Centraal staat daarbij de vraag wat moet het kind onthouden en als dat duidelijk is, moet DAT ook aangepakt worden en niet iets algemeen, vaags als het geheugen in het algemeen.

Er wordt door bepaalde programmamakers wel gesuggereerd dat het geheugen een losstaande functie is die je dan ook geïsoleerd kunt oefenen met behulp van visuele activiteiten. Het Amsterdamse programma voor de training van aandacht en geheugen voor kinderen van Hendriks e.a. (uitgave Harcourt in Amsterdam) is zo'n programma met een isolationistische opvatting. Ook de programma's *Concentreren kun je leren* van Ajodakt hebben die visie. Geloof maar niet dat een kind de klassenregels of sociale regels beter onthoudt als u met het kind gaat memory-en. Geheugen is contextgevoelen en er zijn diverse geheugens. Het onthouden van sociaal-emotionele dingen zal moeten gebeuren bij het aanleren en blijven herinneren van die sociaal-emotionele inhouden zodat erva-

ringen ook daadwerkelijk ervaringskennis wordt. Die visie is in het voorafgaande uitgewerkt.

6. Ouderadvisering

Het is belangrijk dat u met de ouders bespreekt wat u uit dit orthobeeld toe gaat passen. Het is dan aan te bevelen die aanpak ook op de situaties thuis toe te passen. Sommige ouders zullen u ook melden dat het kind ook thuis vergeetachtig is en dat ze iets al voor de 'honderdste' keer hebben verteld en het kind het nog steeds weer vergeet.

7. Verder lezen/websites

En heel beeldend boek over denken, hersenen en geheugen is het Hersenpakket van Ron van der Meer en Ad Dudink, uitgegeven bij Van der Meer. Probeer er via een reservering in de bibliotheek aan te komen. Het is een driedimensionaal boek dat de werking van de hersenen duidelijk maakt.

Er zijn ook wel veel websites waarin aspecten van het geheugen aan de orde komen. Een beetje googlen houdt u gauw een middag bezig.

Kijk vooral ook op de site: www.geheugenbank.nl

Zie ook Curriculum schoolrijpheid deel 5, uitgegeven bij Malmberg in Den Bosch, is uit het fonds, maar in het bezit van veel scholen en nog goed bruikbaar.

8. Bijlage

Zie op de volgende pagina's de overzichten van pakketten die aandacht besteden aan het aspect *onthouden*.

Maatwerk

Vaak hebben kinderen met de kenmerken van dit orthobeeld ook nog allerlei andere vormen van gedragsproblemen. Er kunnen achter dit type probleemgedrag weer andere beelden schuilgaan. In dat geval is het belangrijk om die andere beelden erbij te betrekken. Soms blijkt het bij een bepaald orthobeeld eigenlijk om een ander soort probleem te gaan. Zie over deze vorm van maatwerk pagina 21–40.

Opgelet

De inhoud van deze orthotheek is ontwikkeld voor het gebruik door LEERKRACHTEN in gewoon en speciaal basisonderwijs. (sbo) Soms heeft een ingezette begeleiding te weinig effect en zijn de gedragsveranderingen niet waarneembaar. In dat geval is het raadzaam externe deskundigen in te schakelen, zoals orthopedagogen of psychologen van een schoolbegeleidingsinstituut of van instanties waar de ouders contact mee hebben. Bespreek het beperkte effect met de ouders en overleg wat er nu gedaan gaat worden. Stel ook de vraag of deze school het meest geschikt is voor dit kind.

Zoekregister Geheugenhulpen

Naam/groep:.....

Geboortedatum:/ingevuld op:/ingevuld door:.....

Gebruikswijzer

Met behulp van dit zoekregister kunt u middelen vinden die speciale vormen van aanpak bevatten speciaal ontwikkeld voor kinderen die moeite hebben die inhouden en vaardigheden te onthouden. Er is verwezen naar de volgende materialen:

- *Als spelling een kwelling is* van Cooreman en van den Bosch, uitgegeven bij de Boeck in België. In juli 2006 verscheen een nieuwe versie (tel: 0032-32004500);
- Curriculum-5: Curriculum schoolrijpheid deel 5, uitgegeven bij Malmberg in de Bosch. Zit hier meer in het fonds, maar is in het bezet van veel scholen en daarom was opname in het zoekregister gerechtvaardigd.
- LVS-2000: de map van het Pravoo leerlingvolg- en hulpsysteem voor groep 1, 2 (3) en sbo;
- De Nieuwe gedragsorthotheek;
- Het Pravoo spellingwoordenboek: een aanpak om kinderen de 1500 meest gebruikte woorden van de Nederlandse taal aan te leren;
- Pravoo-map voortgezette spelling;
- Rekenstrips : een brochure met daarin voorbeelden van rekenstrips om kinderen rekenkundige bewerkingen te laten onthouden, Pravoo Lekkerkerk;
- Remo, uitgegeven bij Rolf in Ochten
- SAL: map Speciale leesbegeleiding aanvankelijk lezen, uitgegeven bij Pravoo in Lekkerkerk.

Onderstreep wat u uit gaat voeren. De weergave is alfabetisch. Vul het eventueel aan met eigen pakketten.

A

- aanpakgedrag bij het lezen, SAL, 16-19
- afspraken onthouden: Nieuwe gedragsorthotheek, visualiseren, blz. 51
- afspraken, Curriculum-5, 97
- alfabet, Curriculum-5, 108
- auditief geheugen, Curriculum-5, 46, 234
- automatiseren tot 10, Curriculum-5, 84

B

C

- cijfers van 1 t/m 10, LVS-2000; bijlage 361

D

E

F

- feiten, Curriculum-5, 69

G

- geheugen voor de opdracht, LVS-200; bijlage 188
- geheugen, algemeen ; korte termijn, LVS-2000; bijlage 142
- geheugen, algemeen ; lange termijn, LVS-2000; bijlage 142
- geheugen, auditief, LVS-2000; bijlage 146
- geheugen, kring, LVS-2000; bijlage 143
- geheugen, liedjes, LVS-2000; bijlage 147
- geheugen, plaatjes, LVS-2000; bijlage 145
- geheugen, plaatjes, Remo (ik ga op vakantie en neem mee) Rolf Ochten
- geheugen, voorwerpen, LVS-2000; bijlage 144
- gewenst gedrag onthouden, Nieuwe gedragsorthotheek, visualiseren, blz. 51

H

- hoofdletters, SAL, 144
- hoofdrekenen, Curriculum-5, 107
- hoogfrequente woorden, SAL, 136

I

- inhoud van de tekst vergeten, SAL, 176, 178
- inzichten, Curriculum-5, blz. 69

J

- jaartallen, Curriculum-5, 95

K

- klassenregels, LVS-2000; bijlage 137
- klassenregels; Nieuwe gedragsorthotheek, blz. 439 en verder
- kleurenkennis, LVS-2000; bijlage 349
- kleurennamen, LVS-2000; bijlage 349

L

- lange-termijngeheugen, Curriculum-5, 63
- letterkennis, SAL, 22, 35, 38, 48, 65, 86
- lezen, Curriculum-5, 50
- lidwoorden, SAL, 74

M

- memoriseren, Curriculum-5, 97
- methodewoorden van de methode voor aanvankelijk lezen onthouden, SAL, 21, 26
- moeilijk lerend, Curriculum-5, 72
- motorisch geheugen, Curriculum-5, 47, 308
- motorisch geheugen, LVS-200; bijlage 147

N

O

- onthouden van de spellingregels: de Fehlerkartei uit het Pravoo spellingwoordenboek, de Pravoo-map voortgezette spelling, de uitgave *Als spelling een kwelling is*.

P

- p/d/b-problematiek, SAL, 71

Q

R

- rekenen tot 10, Curriculum-5, 84
- rekenen, Curriculum-5, 49
- rekenkundige handelingen, Rekenstrips

S

- schoolregels; Nieuwe gedragsorthotheek, blz. 439 en verder
- schrijfwijze van de woorden, onthouden van de spellingregels: de Fehlerkartei uit het Pravoo spellingwoordenboek, de Pravoo-map voortgezette spelling, de uitgave *Als spelling een kwelling is*, SAL, 184, 186, 240, 242
- sociaal-emotionele ervaringen, Curriculum-5, 331
- sociaal-emotionele ervaringen, Curriculum-5, 43
- sommen, Rekenstrips
- spelling, Curriculum-5, 52

T

- taakuitvoering, Curriculum-5, 42
- taakuitvoering, Curriculum-5, 63
- tactiel geheugen, LVS-200; bijlage 148
- tactiele geheugen, Curriculum-5, 48, 322
- tafels, Curriculum-5, 81
- tekstinhoud, Curriculum-5, 78
- tijdsaspect van het geheugen, Curriculum-5, 55
- toepassen, Curriculum-5, 70

U

- uitleg leerkracht, Curriculum-5, 80

V

- vergeten van het HOE, Curriculum-5, 67
- vergeten wat je moet doen, Curriculum-5, 67
- visueel geheugen, Curriculum-5, 44, 112
- wereldoriëntatie, Curriculum-5, 54
- woordbeeldautomatisering, SAL, 36, 48, 67, 86, 133, 136

X

Y

Z